

Simai Mihály: A harmadik évezred nyitánya

A zöld fejlődés esélyei és a globális kockázatok

Corvina Kiadó, Budapest, 2017, 374 oldal

Amikor a „zöldgazdaság” vagy a „zöldfejlődés” kifejezéseket látom könyvek és tanulmányok címében, tudat alatt egydimenziós, „haragos zöldes” megközelítést gyanítok a tapasztalatok alapján. A Világbank vezető energia-közgazdászaként sokszor hallottam ezt Washingtonban: „Mára a globális klímaváltozás lett a szegénység és a gazdasági elmaradottság leküzdésének *központi* kérdése. Halaszthatatlan tehát a fejlesztési források átcsoportosítása a zöldnövekedési pálya elsőbbségi finanszírozására. A zöldfordulat nélkül az eddig elért fejlesztési vívmányok is elvesznek a harmadik világban.” Ami talán még rosszabb, hogy a zöldenergia vaskos politikai kategória is lett. Hogyan lehet másképp magyarázni például azt, hogy Amerikában a politikai baloldal lelkesedik a zöldenergiáért, miközben a jobboldal a hagyományos fosszilis tüzelőanyagokat és az atomenergiát favorizálja? Amíg a klímatudósok körében nagyfokú egyetértés van abban, hogy a Föld melegezésének emberi tevékenység a fő okozója, az amerikai Kongresszusban választóvonalat lehet húzni az éghajlatváltozásban szentül hívó demokrata honatyák és a republikánusok között, akik zsigerből elutasítják vagy kételkednek benne.

Simai Mihály akadémikus nagy ívű monográfiája üdítő kivételt képez: egyensúlyt keres azokban a kérdésekben, amelyekben gyakran szélsőségesen polarizált álláspontok alakultak ki. Nem ül fel a divatos elméleteknek, megközelítéseknek, a kizárólag környezeti témákra összpontosító „zöldideológiának”, „ököpolitikának”. Úgy tűnik, mintha a „zöld” jelzővel sem lenne teljesen kibékülve. Csípősen említi, hogy a zöldfejlődés koncepciója a politikai élet, a nemzetközi szervezetek és az NGO-k dokumentumaiból került forgalomba, „miután a gyakran üres és demagóg vitákban a fenntarthatóság fogalma átmenetileg erodálódott” (166. o.) A szerzőt – politikai felhangok nélkül – a klasszikusan értelmezett fenntartható fejlődés foglalkoztatja: az, hogy a világ országai miként fejleszthetik gazdaságaikat oly módon, hogy ne ássák alá a jövő nemzedékek biológiai létfeltételeit, jólétét és távlati fejlődési lehetőségeit.

A könyv – gazdag bizonyító adatokat felsorakoztatva – kimutatja, hogy az elmúlt fél évszázadban a termőtalajt, a légkört, az édesvízkészleteket, az óceánokat és a

biológiai sokrétűséget sújtó ökológiai károsodások minden földrészen megjelentek, és csökkentették a környezeti rendszerek alkalmazkodóképességét. Jóllehet a környezeti veszélyforrások megvilágításában és azonosításában javulás történt, a természeti feltételek romlása még mindig erősebb, mint az ellensúlyozásukat célzó intézkedések hatása. Ráadásul fokozódnak a globális környezeti tényezők közötti kölcsönhatások, amelyek nyomán a károsodások halmozottan súlyosbodnak. Egyes területeken azonban (megújuló erőforrások, energiahatékonyság, áramtárolás stb.) tagadhatatlanul látványos fejlődés tanúi lehetünk.

A könyv körpanorámát nyújt a globális környezeti kihívásokról a világgazdaság leginkább érintett ágazataiban. Mindenütt kitér a magyar vonatkozású kérdésekre, s javaslatokat tesz a hazai gazdaságpolitika számára. Az ökológiai lábnyom mérete miatt a legtöbb figyelmet a mezőgazdaságnak és az energiaszektornak szenteli. A fenntartható zöldfejlődés elérhetetlen lesz az agrárszektor alapvető átalakítása nélkül. A biotechnológia új eredményeinek alkalmazása mellett égető szükség van az értéklánc különböző fázisaiban fellépő hatalmas veszteségek csökkentésére és az agrárszektor szervezeti reformjára. A szerző kifejti például, hogy az önellátó, piacra alig termelő törpegazdaságok már a fejlődő világban is fenntarthatatlanok.

Megkülönböztetett érdeklődéssel olvastam a szűkebb szakterületemmel, az energiaszektorral foglalkozó elemzést és előretekinést. A zöldfejlődés és a fenntarthatóság az energiaszektorról függ leginkább. A globális felmelegedést okozó, üvegházhatású gázok 40 százalékát erőművek bocsátják ki. Hasznos a könyvben a technikai változások, a tiszta technológiák határvidékein (megújuló energiaforrások, áramtárolás, LED-technológia, elektromos autók stb.) zajló energiaforradalom részletes bemutatása. A szerző rámutat arra, hogy a megújuló energiaforrások és az energiatárolás terén végbemenő technikai forradalom, valamint az előállítási költségek meredek csökkenése reális lehetőséggé tette, hogy a fejlődő világban áram nélkül élő 1,3 millárd ember a közeljövőben megfizethető módon jusson villamos energiához. Egyetértek a szerzővel abban, hogy az elkövetkező évtizedekben nem kell számítani globális energiahányra. Ellenkezőleg: a fenntartható energiaellátás lehetőségei jobbakké lesznek, mint eddig. Az úgynevezett energiatrillem (a biztonság, hozzáférhetőség és fenntarthatóság hármas követelménye) tekintetében azonban hátravan még a belső ellentétek végleges megoldása.

Újszerű a világgazdaságon belüli szerkezeti változások fő irányainak elemzése. Jelentős statisztikai tényanyag feldolgozása alapján a könyv arra a következtetésre jut, hogy a világfogyasztás a jelenlegi ütemben és szerkezetben aláássa a Föld biológiai létfenntartó képességét. A „szükséges” és „fenntartható” *versus* „presztízs-” és „túlfogyasztás” kapcsán megállapítja, hogy a modern társadalmak beépített túlfogyasztási hajlamához képest gyengék a fenntartható fogyasztás ösztönzői. Ezért el kell kerülni azt, hogy a fejlődő országok a fejlett ipari államok fogyasztási modelljét kövessék. A hatalmas fogyasztói társadalommá terebélyesedett Kína és a globálisan gyorsan szaporodó középosztály miatt ez egyértelműen méretes kihívást jelent. A másik javasolt irány a fogyasztás (és nyomában a termelés) globális racionalizálása a környezeti követelmények figyelembevételével. A világ lakói túlnyomó többségének életstílusa és fogyasztói szokásai azonban alig változnak. Ennek ellenére a szerző

mérsékelten derűlátó az eddigi nemzetközi tapasztalatok alapján. Ezek azt sugallják, hogy „a fogyasztók magatartásában a környezeti megfontolások akkor érvényesültek, ha a kínált környezetbarát áruk, illetve szolgáltatások olcsóbbak, vagy nagyobb kényelmet ígérnek” (189–190. o.). Fontos szerepe van a célirányos, környezetbarát fogyasztásiadó-rendszernek, de a környezettudatosság és informáltság fejlesztését előmozdító intézményeknek (oktatás, média, civil szervezetek) is.

A zöldfejlődési modellre való globális átmenet, az „ökológiai lábnyom” csökkentése nem következik be magától. Már csak azért sem, mert – ahogyan a könyv hangsúlyozza – a döntéshozók (nem csak a kormányzatiak) túlnyomó része rövid távon gondolkodik, illetve vállal kötelezettséget. Mi a kormányok szerepe? Milyen szerepe van a nemzetközi koordinációnak és kollektív fellépésnek a globális közös javak kezelésében? Mennyire összeegyeztethető a zöldgazdaság a piaci szabadsággal és a magánvállalkozás érdekeivel? Mekkora a civil szféra felelőssége? Hogyan lehet összehangolni a zöldgazdaság követelményeit az olyan kulcsfontosságú társadalmi igényekkel, mint a foglalkoztatás növelése, a szegénység csökkentése, a fogyasztók szükségleteinek kielégítése, akik olcsó és megbízható megoldásokat követelnek?

Ezek a nyomós kérdések ágyaznak meg a könyv egyik legfontosabb témájának, a környezeti kormányzás kihívásának a harmadik évezred elején, amikor a elégtelen nemzeti és nemzetközi cselekvések következményeként a Föld környezeti rendszerei minden korábbinál sérülékenyebb állapotba kerültek. A szerző számára nem *terra incognita* a nemzetközi környezeti kormányzás: az Egyesült Államokban korábban megjelent, *The Future of Global Governance* című könyve világviszonylatban felfedező műnek számított az adott témában (Simai [1994]). Emellett az ENSZ képviselőjeként aktív szerepet játszott több jelentős nemzetközi tanácskozás munkájában, köztük az ENSZ mérföldkőnek számító Rio de Janeiro-i környezeti világkonferenciáján.

A szerző korántsem elégedett a nemzetközi környezeti együttműködés eddigi eredményeivel, annak ellenére sem, hogy már 350 körül jár a globális környezeti egyezmények száma, köztük a párizsi klímaegyezmény, amelyet a jobb megállapodások közé sorol. Hogyan hozható összhangba a környezeti kormányzás – nemzeti és világszinten – a fenntarthatóság és a globális ökológiai közjavakkal (éghajlat, levegő, óceánok stb.) való észszerű gazdálkodás követelményeivel? A környezeti problémák globalizálódása, a „gazda nélküli” globális közjavak fenntartható menedzselésének követelménye fölveti a globális környezeti kormányzás gyökeres megreformálásának szükségességét. E tekintetben a könyv többnyire megelégszik az ENSZ-centrikus intézményi *status quóval*: „Az ENSZ marad a globális környezeti kormányzás központi multilaterális szervezete.” (332. o.) Bár vannak részleges sikerek ebben a keretben (például a légköri ózonritkulás korlátozását célzó montreali egyezmény az ENSZ környezetvédelmi programja keretében), de viszonylag kevés átütő erejű és hosszú távon is maradandó eredmény született. Itt említjük meg a párizsi klímaegyezményt is, különösen az Egyesült Államok kilépését, ami aláássa a megállapodásba vetett nemzetközi bizalmat, nehezíti annak végrehajtását, és felpuhítja a teljesítési fegyelmet (Dobozi [2017]). Maga a szerző állítja, hogy a kormányzás jelenlegi mechanizmusai közepette a Föld környezeti rendszereinek kétharmada „romló állapotban” van.

Ez a körülmény radikális változást követel a fenntartható fejlődés alacsony hatékonyságú kormányzási mechanizmusaiban. Számos megfontolandó reformjavaslat született már. A washingtoni Brookings Institution például arra a következtetésre jutott, hogy a nagyfokú ökológiai interdependencia specializált szakértelmet és hatékony, szilárd pénzügyi lábakon álló kollektív cselekvést követel: egy globális nemzetközi szervezetet, amely – többek között – integrált módon a globális ökológiai közjavakkal való fenntartható gazdálkodást irányítaná, finanszírozná és felügyelné (*Esty* [2007]).

Simai Mihály érdekesítő, rendkívül széles témakört felölelő művét „kötelező olvasmánynak” ajánlom nemcsak a fenntartható fejlődéssel, hanem a nemzetközi gazdasággal és a hosszú távú előrejelzésekkel foglalkozó szakembereknek is.

Hivatkozások

DOBOZI ISTVÁN [2017]: A klímaváltozás politikája. Élet és Irodalom, június 30.

ESTY, D. C. [2007]: Global Environmental Governance. Megjelent: *Bradford, C. I.–Linn, J. F.* (szerk.): *Global Governance Reform: Breaking the Stalemate*. Brookings Institution Press, Washington, D. C.

SIMAI MIHÁLY [1994]: *The Future of Global Governance: Managing Risk and Change in the International System*. USIP Press, Washington, D. C.

Dobozi István